

א בקרבן מרא יי ית
עמיה ויה ארעא: ג
וארעא ויה עדיא
וריקניא וזיטוכא על אפי
תדומא ורזחא מן קרמ יי
מזעמא על אפי מרא: ג
ואמר יי ליה גזורא ויה
גזורא: יי ויהא יי ית
גזורא ארו מן אפרילי יי

פניני תר-גום יונתן

פרשת ויגש

חידושים ופנינים
בפרשנות המקרא
מתרגום יונתן מן עזריאל

הרב מאיר שפרד

פניני תרגום יונתן הרב מאיר שפירר זצ"ל

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:
05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

מצבת זכרון

לעילוי נשמת אבינו חקננו, איש אמת בכל רמ"ח ושס"ה
דולה ומשקה מתורתו של תרגום יונתן, הרב המחבר
רבי מאיר ב"ר משה שפירר (שפירר) זצ"ל

בעמדה"ס 'משמעות האותיות' ופניני תרגום יונתן עה"ת

אוד מוצל מגיא ההריגה, משחר נעודיו הגה בתורה
כיבד אב ואם במסירות רבה, העמיד תלמידים הרבה לתורה ולתעודה
בשיעוריו המיוחדים הגדיל אהבת תורה
נלחם בעוז מול הרוחות הרעות, את גדלותו הצניע מבלי להיראות
בעל צדקה חסד מופלא, קיבל ייסורים באהבה ובשמחה

נלב"ע י"א טבת תשפ"א

ת.ג.צ.ב.ה.

רבי מאיר זצ"ל הגה את הרעיון לאסוף וללקט פנינים מתורתו של תרגום יונתן
ולקבצם עלי ספר, וכך עשה לפני שנים רבות בעת שחלה והוצרך לצאת מעירו
לטיפול יומי במשך כמה חודשים, לקח עמו מקראות גדולות ועוד כמה ספרים.
וקיבץ הרבה מהפנינים שבת"י על התורה, אשר החלו לראות אור לאחר פטירתו
ביום י"א בטבת תשפ"א, ויוצאים כיום במתכונת של עלון שבועי על פרשת השבוע.

זכה רבי מאיר זצ"ל שכתביו איבדו בבי מדרשא על שולחן מלכים והתקבלו בכל
קצווי תבל בחיבה והערכה רבה.

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

- ד כי כעוף כפרעה ♦ במה דימה יהודה את יוסף לפרעה?
- ו ויבך עליהם ♦ על מה בכה יוסף ומדוע בכה לבדו?
- ז ואתה צייתך ♦ מדוע פרעה דאג לכיבוד אב של יוסף?
- ח ותחי רוח יעקב אביהם ♦ הטעם שנסתלקה השכינה מיעקב כל זמן המכירה
- י ויאמר ישראל רב ♦ מדוע יעקב הודה כעת על כל חסדיו?
- יא אל תרא מרדה עצרעה ♦ מדוע פחד יעקב לרדת מצרימה?
- יג שאול בן הכנענית ♦ היתכן ששמעון נשא כנענית?
- יד ובני יששכר ♦ שמות בני יששכר רומזים על תכונת השבט
- טו ובני זבולון ♦ בהסכם יששכר וזבולון האם יששכר מפסיד משהו משכר לימודו?
- יח ושרח אחתם ♦ שרח הנכדה היחידה שזכתה להימנות במנין השבטים, מה היה זכותה?
- יט ובני דן חשים ♦ האם לדן היה רק בן אחד?
- כ ויפל על צואריו ויבך על צואריו ♦ מי נפל על צוארי מי, ומדוע נתקצרו שנותיו של יוסף?
- כב רק אדמת הכהנים לא קנה ♦ יוסף הכיר טובה לכמרי מצרים

תוכן עניינים דיגטלי

מעבר לעמוד המבוקש

באמצעות לחיצה על השורה המקשרת

פרשת ויגש

כִּי כִּמוֹךָ כְּפָרְעָה ♦ במה דימה יהודה את יוסף לפרעה?

(מד, יח) **וַיִּגַשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבַדְךָ דָּבָר
בְּאֲזֵנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יַחַד אֶפְרָיִם בְּעֲבָדְךָ כִּי כִּמוֹךָ כְּפָרְעָה.**

מה הפירוש 'כי כמוך כפרעה'? עוד יש להתבונן מה היתה טענת יהודה ליוסף?
הלא הגביע נמצא באמתחת בנימין והאחים גזרו את דינו מראש: 'אשר ימצא
אתו מעבדיך ומת' (לעיל מד, ט)?

וביותר, שהלא כשבא יהודה לפני יוסף קבל על עצמו עבדות לו ולכל אחיו, וכמו
שנאמר (לעיל מד, טז): "ויאמר יהודה מה נאמר לאדני, מה נדבר ומה נצטדק... הננו
עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו", ויוסף היקל מענשם ורצה
את בנימין לבדו לעבד, ומדוע מחמת זה יצא קצפו של יהודה על יוסף?

בת"י מתבאר לכאורה הדבר:

**אַרְזִים מִן שַׁעֲתָא דְאַתְיִינוּ לְוַתְךָ הֲוֵת אָמַר לָן מִן קָדָם יִי אֲנָא דְחַל,
וְכַדּוֹן חֲזָרוֹן דִּינִיךָ לְמַהוּי מְדַמִּין לְדִינֵנוּי דְפָרְעָה.**

[כי משעה שבאנו לפניך היית אומר לנו 'מלפני ה' אני ירא', ועבשיו חזרו
משפטיך להיות דומים לדיניו של פרעה].

ת"י מפרש שיהודה טען ליוסף שמתחילה אמר שהוא ירא מה' ולבסוף חזרו דיניו להיות

1. יש בדפוסים גירסא: 'לריבנוי דפרעה', ואם כגירסה זו היה צ"ל 'לריבונך פרעה', או לריבונך דפרעה רבך,
וכדאיתא בתרגום ירושלמי.

דומים לדיניו של פרעה. ת"י לא פירש מה הם דיניו של פרעה ומה אירע כעת שיהודה טען על דיניו של יוסף שהם כשל פרעה.

יש שהבינו בת"י שכוונתו לדברי המדרש (בר"ר צג,ו) המובאים ברש"י: 'מה פרעה גוזר ואינו מקיים, מבטיח ואינו עושה, אף אתה כן', שהבטחת לשים את עיניך על בנימין וכי זו היא שימת עין שיהיה לעבד?² וראה בחזקוני שביאר איזה הבטחות הבטיח פרעה ולא קיים³.

בדרך נוספת ניתן להבין את דברי ת"י עפ"י המתבאר במפרשים, שהאחים הבינו היטב שהגביע הונס במכוון לאמתחתו של בנימין במטרה להתעולל ולקחתו לעבד⁴. וכמו שכתב רש"י לעיל (מב, כח) שכבר כשנתגלה שהושב הכסף לאמתחתו של לוי, הבינו האחים שהכסף הושב במכוון במטרה לעליל עליהם עלילות.

ואף כאן ידעו האחים שבנימין לא גנב חלילה את הגביע, ותלו **שצרה זו אירעה להם בעוון מכירת יוסף**, כאמרם: (לעיל מד, טז) 'האלקים מצא את עוון עבדיך' וברש"י: 'יודעים אנו שלא סרחנו, אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת, מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו'.

על רקע דברים אלו באה טענת יהודה אל יוסף שהתנהלותו עמהם מעת שבאו לפניו ועד למעשה הטמנת הכוס באמתחת בנימין, אינה עולה בקנה אחד עם האמירה: 'את האלוקים אני ירא', אלא דומה יותר לאופן התנהלותו של פרעה המתחכם בדיניו ומעליל עלילות.

ועל כך פירט יהודה את כל הקורות אותם עם יוסף, החל משאלותיו 'היש לכם אב או אח'. וכמש"כ רש"י: "אדני שאל את עבדיו - **מתחילה בעלילה באת עלינו**, למה היה לך לשאול כל אלה, בתך היינו מבקשים, או אחותינו אתה מבקש".

הכרה זו בעלילותיו של יוסף קיבלה תוספת חיזוק בעונש הקל שיוסף רצה להשית עליהם ולקחת את בנימין לבדו לעבד, על אף שראויים כולם לעונש, וכמו שכתב רש"י (לעיל מד, י) 'עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהם, **כולם נתפשים**'. והבינו האחים שהקלה זו אינה נובעת מהתחסדותו של יוסף עמהם לפני משורת הדין, אלא שזו היתה עלילתו מלכתחילה ולכן

2. ת"י עה"פ (מד, כא): "ותאמר אל עבדיך הורידוהו אלי ואשימה עיני עליו", הוסיף, שיוסף אמר שישים עיניו על בנימין **לטובה** - וביאר ה'אהבת יהונתן' שיוסף אמר להם שיחמול עליו וישמרוהו, וזהו שאמר לו כאן יהודה וכי זו היא שימת עין וכי'.

3. שבראשית מלכותו נשבע לקיים חוקי הארץ. ועבר על החוק הנהוג במצרים שאין עבד מולך, והלביש את יוסף בבגדי שש. ועוד שפרעה הכריז בכל ארצו כל מי שבא לשבור בר ביאתו והליכתו בשלום. (חזקוני)

4. ראה בדעת זקנים שכתב שהאחים חשדו ביוסף: כי כמוך כפרעה - כשם שפרעה חמד שרה אמנו בשביל יופיה. כן אתה חומד בנימין לעבד בשביל יופיו. וכן בספורנו לעיל.

הטמין את הכוס⁵ וכו'.

ועל כך באה טענתו של יהודה שעלילות אלו אינם 'יראת ה' אלא כדיניו של פרעה.

וַיִּבֶךְ עֲלֵהֶם • על מה בכה יוסף ומדוע בכה לבדו?

(מה, טו) וַיִּנְשֵׁק לְכָל אָחִיו וַיִּבֶךְ עֲלֵהֶם וְגו'.

מדוע כשיוסף נפל על צוארי בנימין נאמר שבנימין בכה עמו (לעיל פס' יד): 'וַיִּפֹּל עַל צְוָאֲרֵי בְנֵימִן אָחִיו וַיִּבֶךְ וּבְנֵימִן בָּכָה עַל צְוָאֲרָיו', ואילו כשנפל על צוארי האחים נזכר רק שיוסף בכה ולא אחיו?

עוד יש לידע על מה בכה יוסף על צואר אחיו, ובשלמא על צוארו של בנימין מובא בחז"ל (בר"ר צג,יב; ומגילה טז: הובא ברש"י וכן פירש ת"י שם) שיוסף בכה על שתי מקדשות שנבנו בחלקו של בנימין ועתידים להיחרב, ובנימין בכה על משכן שילה שנבנה בחלקו של יוסף ועתיד להחרב. אולם כאן לא נתבאר על מה בכה יוסף ומדוע לא בכו האחים עמו?

בת"י מתבאר הדבר:

וַיִּנְשֵׁק לְכָל אָחִיו וּבָכָא עֲלֵיהוֹן, דְּחָמָא דְּמִשְׁתַּעְבְּדִין לְבִינֵי עַמְמֵינָא.

[ונשק לכל אחיו וזכה עליהם, מפני שחזה שישתעבדו בין העמים].

ת"י מבאר שאף בכיו של יוסף על אחיו, לא היה בכי של התרגשות מהמפגש המחודש, אלא מפני שצפה ברוח הקודש את שעבוד הגלויות. וכמובא גם בזוה"ק שיוסף בכה על גלות

5. יתכן ויש מקום לומר לדרך זו שבקשת יהודה בסוף דבריו לשבת תחת בנימין, היתה להוכחת טענתו שיוסף מבקש עלילה לקחת את בנימין, כי למרות ש'לכל דבר אני מעולה ממנו, לגבורה למלחמה ולשמש' (רש"י שם) מכל מקום לא תסכים כי הנך מבקש בעלילה את בנימין דייקא.

עשרת השבטים (ח"א רט):

וּלְבַתֶּר דְּבִכָּה עַל דָּא, בְּכָה עַל שְׁבִטֵין דְּאַתְגָּלוּ. כַּד אַתְחַרִּיב בֵּי מַקְדָּשָׁא,
כְּלֵהוּ שְׁבִטֵין אַתְגָּלוּ מִיָּד, וְאַתְבְּדְרוּ בֵּינִי עַמְמִיא. הֲדָא הוּא דְכַתִּיב
וַיִּנְשֵׁק לְכָל אָחִיו וַיִּבְרַךְ עֲלֵיהֶם, עֲלֵיהֶם וַדַּאי. עַל כָּלֵם בְּכָה, עַל בֵּי
מַקְדָּשָׁא דְאַתְחַרִּיב תַּרְוֵין זְמַנִּין, וְעַל אַחֲזִי עֶשְׂרֵת הַשְּׁבִטִים, דְּאַתְגָּלוּ
בְּגִלְזוּתָא וְאַתְבְּדְרוּן בֵּינִי עַמְמִיא. וְאַחַרִּי כֹן דְּבִרוּ אָחִיו אִתּוּ, וְלֹא כְתִיב
וַיִּבְכּוּ, דְּהָא אִיהוּ בְּכָה, דְּנִצְנָצָה בֵּיהּ רוּחָא קַדִּישָׁא, וְאַיִנוּן לֹא בְּכוּ, דְּלֹא
שָׂרָא עֲלֵיהֶוּ רוּחַ קוּדְשָׁא:

בדברי הזוה"ק נוסף ביאור, מדוע לא בכו האחים עם יוסף, מפני שלא שרתה עליהם רוח הקודש באותה שעה.

וְאַתָּה צְוִיתָה • מדוע פרעה דאג לכיבוד אב של יוסף?

(מה, יט) וְאַתָּה צְוִיתָה זֹאת עֲשׂוּ וּגְו'.

בפסוק לא התפרש מי הוא שציווה את יוסף, ומתי?

רש"י מפרש שפרעה הוא המצווה וציווה את יוסף להורות לאחיו שיקחו עגלות. וקשה שבפסוק נכתב "צְוִיתָה" - בלשון עבר, ולרש"י הוא לשון הווה - שכעת מצווה עליו?

השכל טוב מבאר שהציווי בלשון עבר חוזר למה שנאמר לעיל (פס' ז'): 'וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶל יוֹסֵף אָמַר אֶל אַחִיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנֵנוּ אֶת בְּעִירְכֶם וּלְכוּ בְּאוֹ אֶרֶץ מִצְרָיִם, וּבֹא לְהַדְגִישׁ שְׁנִטִּילַת הָעֵגְלוֹת הַיָּא בְּרִשׁוֹת פְּרַעֲה, כִּי הִיָּה אֲסוּר לְהוֹצִיא עֵגְלוֹת מִמִּצְרַיִם בְּאוֹתָהּ הָעֵת.

כיוצא בזאת ביארו הרמב"ן ורבנו בחיי, שיוסף על דעת עצמו לא היה חושב לקחת מעגלות פרעה, ולכן ציווהו.

ואילו הרד"ק מבאר בשם אביו כי "צְוִיתָה" אינו מדבר על ציווי של פרעה ליוסף, אלא לציווי של יוסף עצמו [כאילו נקוד 'צְוִיתָה'], ומפרש שיוסף הוא שציווה שלא יוציאו עגלות ממצרים, ועל זה אמר לו פרעה, אף על פי שאתה צויתתה בזה, אמור לאחיך שיקחו להם עגלות.

גם הזוהר"ק פי' כאילו יוסף ציווה, שדרשו (בח"א רי:): מכך שנכתב 'צַיִתָּה' במילוי ה"א - שיוסף הוא שביקש את העגלות, ומבאר 'הכתב והקבלה' שאכן פרעה הוא שציווה בפועל על העגלות, אך עשה זאת לרצונו של יוסף.

אולם ת"י מפרש באופ"א:

**וְאַנְתָּ יוֹסֵף מִפֶּקֶד בְּאִיקָר אָבִי, בְּגִין כֵּן אֵימַד לְאַחֶךָ דָּא עֵיבִידוּ.
[ואתה יוסף מְצַנֵּה על כבוד אביך, בגלל כן אמוד לאחריך: זאת עָשׂוּ].**

ת"י מבאר שהכוונה לצייוי העקרוני שיוסף חייב בכבוד אביו. ומפני ציווי זה הורה לו פרעה לקחת עגלות.

טעם הדבר שפרעה 'דאג' לכיבוד אב של יוסף, ביאר ה"יין הטוב' (הערה 15), שפרעה חשש שמפני כבוד אב ירצה יוסף לצאת בעצמו ממצרים אל אביו, וכדי למנעו מזה אמר לו שהוא יתן להם את העגלות (המוזכרות בהמשך הפסוק) ויהיה הדבר נקרא על שמו, ובזה יקיים המצוה כאילו הלך בעצמו.

**וְתַחֲי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם • הטעם שנסתלקה השכינה מיעקב
כל זמן המכירה**

(מה, כז) ... וְתַחֲי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם.

מה פשר הלשון ותחי "רוח" יעקב?

רש"י מפרש ששרתה עליו שכינה שפירשה ממנו. אך לא התפרש אימתי נסתלקה ממנו ומדוע?

בת"י מוסיף שהשכינה הסתלקה ממנו מזמן שנמכר יוסף:

וְשָׂרְתָה רוּחַ נְבוּאָה דְאִסְתַּלְקַת מִנָּה בְעֵדֶן דְּזַבִּינוּ יְת יוֹסֵף, וְתַבַּת
עַלְוֵי יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן

[וְשָׂרְתָה רוּחַ נְבוּאָה, שֶׁהִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ בְזִמְנָן שֶׁמְכַרְזוּ אֶת יוֹסֵף, וְשָׂבָה עַל
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם].

מבואר בת"י (וכ"ה באונקלוס) כרש"י שרוחו של יעקב חיתה בשוב אליה רוח הנבואה אשר
הסתלקה ממנו כל זמן המכירה.

וביאר הרמב"ן שדרשו כן ממלת רוח, שלא אמר ויחי יעקב אביהם. כלומר מעצם המילה
רוח. ואילו בפירוש ברטנורא על רש"י ביאר: "מדשני קרא וכתב רוח ולא כתב נפש, ורוח
הוא לשון רוח הקדש כד"א 'ורוח קדשך אל תקח ממני' (תהלים נא, ג).

הבסיס לפירושים אלו הוא לכאורה מדרש חז"ל (המובא בפרקי דר"א פרק לז, ותנחומא וישב סימן ב):

*"ומצאו יוסף חי והתירו את החרם, ושמע יעקב שהוא חי וכתב
בו, ותחי רוח יעקב אביהם, וכי מתה היתה, אלא שחיתה מן החרם
ושרתה בו רוח הקודש שנסתלקה הימנו" [לשון התנחומא].*

מלשון המדרש משמע שבגלל החרם נסתלקה ממנו רוח הקודש, ויש לבאר עפ"י מה שמובא
בחז"ל (פרקי דר"א שם) שהאחים צירפו את השכינה לחרם, ומשכך היא נסתלקה מיעקב כדי
שלא ידע מחמתה את האמת, עד שהתירו השבטים את החרם ואז יכלה השכינה שוב לשרות
עליו. ובאגרא דכלה (ויגש ד"ה הרב הקדוש) מסביר לפי זה את שאלת יוסף לאחיו כשהתגלה
אליהם 'העוד אבי חי': "הפירוש לדעתי ששאל אותם אם מרוצים הם שיהיה אביהם חי היינו
ברוח הקודש, כי הוסר ממנו כל ימי אבל בכדי שלא לגלות, עד שאמרו לו הבשורה ותחי רוח
יעקב".

ביאור נוסף למה נסתלקה ממנו רוח הקודש מובא בלקח טוב, על יסוד מאמר חז"ל (שבת ל:)
"שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות וכו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה", ומאחר שהיה
עצב על שאבד ממנו יוסף - נסתלקה הימנו שכינה. וכן מובא בפירושי בעלי התוס' (ובתוס'
ב"ב קכא. ד"ה יום), ובשמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז).

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב • מדוע יעקב הודה כעת על כל חסדיו?

(מה, כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי וְגו'.

מה פשר מלת "רב" בהקשר של פסוקנו?

הנה מלת "רב" לפעמים מורה על ריבוי, ולפעמים מורה על הגבלה, שהיא ניגוד של ריבוי, כמו 'רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֱלִי עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה' (דברים ג.כו). אך אפשר שגם במקרים אלו יסודה בריבוי, ומתוך הריבוי באה ההגבלה, כאומר "מספיק לך ריבוי הברכה שיש לך ואינך צריך עוד". כמו שפירש רש"י על הכתוב (במדבר טז): 'וַיִּקְהָלוּ עַל מִשָּׁה וְעַל אֶהְרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם': "הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה".

גם בפסוקנו נאמרו פרושים על שתי הדרכים הללו, ריבוי והגבלה: רש"י פירש מענין ריבוי: 'רַב לִי עוֹד שְׂמֵחָה וְחִדּוּהָ, הוֹאִיל וְעוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי'. ואילו רשב"ם פירשו מענין הגבלה והסתפקות: 'דִּי בְּפִגּוּת לְבִי שְׂלֵא הָאֲמַנְתִּי, אֲלֵא וּדְאִי עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי'⁶.

גם ת"י מפרש על דרך ריבוי אך בשונה מרש"י:

וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל, סְגִין טַבּוֹן עַבְד עַמִּי יִי שִׁיזְבְּנִי מִן יְדוּי דְעֵשׂוֹ, וּמִן יְדוּי דְלָבָן, וּמִן יְדוּי דְכְנַעְנַי דְרַדְפּוּ בְתַרְדַּאי, וְסִגִּין נַחְמֵן חַמִּית וְסַפִּיתִי לְמַחְמִי, וְלִדְא לָא סַפִּית דְעַד בְּדוֹן יוֹסֵף בְּרִי קַיִם.

[ואמר ישראל: הרבה טובות עשה עמי ה', הצילני מיד עשו ומיד לבן, ומיד הכנענים שרדפו אחרי, והרבה נחמות ראיתי וציפיתי⁷ לראות, ולזה לא ציפיתי שעד כה יוסף בני חי].

ת"י מפרשה על ריבוי הטובות, ומונה את החסדים שעשה ה' עם יעקב מהצלתו מעשו ולבן

6. ויעיין בדעת זקנים שהביא פירוש נוסף בשם מהר"י קרא שפירש את "רב" כמו רב חובל, ופירש הפסוק: שיעקב שאל את רב העגלות ומנהיגם: 'רב, עוד יוסף בני חיי? היינו האם אמת דיברו בניו (לפי פיסוק הטעמים אכן מלת רב נפרדת מהמשך, ועומדת בפני עצמה).

7. סכ"ה מלשון צפ"ה, כמו שמשמע מחז"ל (סנהדרין ט:): "ולמה נקרא שמה יסכה - שסוכה ברוח הקדש", כלומר שצופה ומביטה ברוח"ק.

ועד שבישרו כי עוד יוסף חי, ועל כולם מודה יעקב עתה, כדרך שמצינו בשו"ע (או"ח ריח, ה) "מי שנעשה לו נסים הרבה, בהגיעו לאחד מכל המקומות שנעשה לו נס - צריך להזכיר כל שאר המקומות, ויכלול כולם בברכה אחת".

אימתי הכנענים רדפו אחרי יעקב?

בת"י מונה בתוך הטובות, שה' הצילו מידי הכנענים אשר רדפו אחרי, ולכאורה אירוע זה אירע אחר מעשה דינה ונקמת שמעון ולוי בבני שכם. כמתואר בספר הישר, גודל המלחמות שהיו אז, וכבר הוזכר אודת ספר זה ברמב"ן: "ואם נאמין בספר 'מלחמות בני יעקב' (הוא ספר הישר) בא להם פחד אביהם, כי נאספו שכני שכם ועשו עמהם שלש מלחמות גדולות, ולולי אביהם שחגר גם הוא כלי מלחמתו ונלחם במ היו בסכנה כאשר יספר בספר ההוא".

אלא שפשטות הפסוקים משמע שלא רדפו אחר יעקב ובניו, ככתוב: 'וַיִּסְעוּ וַיְהִי חַתּוֹת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי יַעֲקֹב'.

אכן בחז"ל (בר"ר פא"ד הובא ברמב"ן הנ"ל) מוזכר שהאומות סביבותיהם אכן זממו להילחם בהם וה' לא נתן להם, וז"ל:

*א"ר שמואל, בשלשה מקומות נתכנסו עובדי כוכבים לעשות
מלחמה עם בני יעקב ולא הניח להם הקדוש ברוך הוא, דכתיב 'ויסעו
ויהי חתת אלהים' וכו'*

ועל כך באה כעת הודאתו של יעקב. (אהבת יהונתן).

אַל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרִימָה ♦ מדוע פחד יעקב לרדת מצרימה?

(מו,ג) ... אַל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרִימָה וגו'.

ממה ירא יעקב - עד שאמר לו ה' "אל תירא"? עוד יש לדקדק למה אמר: "מרדה מצרימה" ולא מרדת מצרימה, כמו 'פְּדָעָהּ מִרְדַּת שְׁחַת' (איוב לג, כד)?

בת"י מתבאר הדבר:

לֹא תִדְחַל מִלְמִיחוֹת לְמִצְרַיִם, עַל עֵסֶק שֶׁעֲבֹדָא דִּי פְּסִיקִית עִם
אַבְרָהָם.

[אל תירא מלרדת למצרים, על ענין השיעבוד שפסקתי עם אברהם].

ת"י מפרש שיעקב ירא משיעבוד מצרים שיבא בעקבות ירידתו לשם⁸. ואפשר שזה נרמז בשינוי הלשון הנזכר, "מִרְדָּה" - מלשון רדיה ושיעבוד.

דורשי רשומות דרשו את שינוי הלשון כרומז למנין שנות השיעבוד, וכ"כ האלשיך:

ורמז לו מנין רד"ו והבטיחו על פי דרכו כי לא יהיה כל מנין רד"ו
הגלות כי אם רד"ה, כי שנת המכות מהחל הדם ליהודים היתה
שמחה תחת שיעבוד. ועל כן לא אמר לו ה' 'מרדת מצרימה' רק 'מרדה
מצרימה' לרמז על מנין רד"ה?⁹

8. וכן פירש האוה"ח (לעיל מה, כו): "או לצד שבשורה זו (של מציאת יוסף) גורמת ירידת מצרים והשיעבוד הקשה אשר מררו את חיי ישראל במצרים, וכן תמצא שהיה ירא מירידת מצרים עד שאמר לו ה' אל תירא מרדה מצרימה".

9. ובמנחת יצחק (ח"ד קונטי' דברי חפץ, לפרשת ויגש) כתב שרד"ה עם הכולל עולה למנין רד"ו.

שְׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית • הֵיטְכֵן שִׁמְעוֹן נִשָּׂא כְנַעֲנִית?

(מו"י) ... וְשְׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית.

לפי פשוטו נראה ששמעון נשא אשה כנענית וממנה נולד שאול, וכך פירש האב"ע, והסביר שלכך פירסמו הכתוב, כי בשונה מאחיו שלא נשאו נשים כנעניות עשה שמעון שלא כהוגן ונשא כנענית. אבל קשה איך ייתכן ששמעון ישא כנענית, דבר שנזהרו בו אבותיו: "אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק, בא יצחק והזהיר את יעקב, ושמעון בנו אזיל ונסיב"? (לשון המזרחי עפ"י פסחים ג.).

אכן רש"י מבאר באופן אחר ש"בן הכנענית" הוא בנה של דינה, שנבעלה לכנעני: "כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה"¹⁰, ומקורו במדרש (בר"ר פ"א).¹¹

ת"י מפרש באופ"א:

וְשְׂאוּל הוּא זְמָרִי דְעֵבֶד עֹבְדָא דְכְּנַעֲנָי בְּשָׂטִים.

[וְשְׂאוּל הוּא זְמָרִי, שְׁעֵשָׂה כְּמַעֲשֵׂה הַכְּנַעֲנִים בְּשָׂטִים].

ת"י מפרש ש"בן הכנענית" אין הכוונה שנולד מכנענית, אלא זהו כינוי לאדם לפי מעשיו, ושאוול הוא זמרי בן סלוא, ונקרא בן הכנענית לפי שעשה מעשה כנעני.¹² במקום אחר (שמות וטו) מפרש ת"י גם את השם "שאוול" בקשר למעשה זמרי: "וְשְׂאוּל הוּא זְמָרִי דְאִשְׁאֵיל נְפִישִׁיה לְזִנְוֹתָא הִי בְּכְנַעֲנָי". ומקור הדברים נמצא בחז"ל (סנהדרין פב: ובנוסח דומה בבמדב"ר כא,ג):

10. ונשאה שמעון ונולד להם שאול (עיין רש"י וחז"ל בבראשית מו, י) וי"א ששאוול זה נולד אף מטיפתו של שכם במעשה דינה ולכך יצא קלקולו של זמרי מצאצאיו, והטעם שהוא מיוחס לשהבט שמעון היות ונולד אף משמעון. (ראה 'קהלת יעקב' (ערך ז"מ ד"ה זמרי), וע"ע 'שער מאמרי רז"ל' להאר"י ז"ל (בחלק מאמרי מדרשי רז"ל ד"ה ואח"כ נשאה שמעון), וע"ע ב'שפתי כהן על התורה' (פרשת וישלח ד"ה ואפשר עוד לתת טעם) שתיבות שמו של 'זמרי בן סלוא' הן בגימטריא 'וּמְשֻׁקָם'. ואין זה עולה בקנה אחד עם דברי ת"י (לעיל מא, מה) והפרקי דר"א (פל"ח) שאסנת היתה בת דינה ושכם (אם לא שנאמר שנולדו משכם תאומים - שאול ואסנת).

11. ויעויין במזרחי ובפירוש ריב"א (מבעלי התוס' על התורה) שהקשו כיצד אפשר שנשא אחותו, יעו"ש תירוצם. 12. מצינו כיוצא בזה שדרשו חז"ל (מגילה יב:) מה שכתוב בייחוסו של מרדכי (אסתר ב,ה): 'כְּגוֹ יְאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶּן קִישׁ', שהכוונה על מעשיו הטובים: "בן יאיר - בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו, בן שמעי - בן ששמע אל תפלתו, בן קיש - שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו".

אמר רבי יוחנן, חמשה שמות יש לו. זמרי, ובן סלוא, ושאול, ובן הכנענית, ושלומיאל בן צורי שדי... שאול - על שהשאל עצמו לדבר עבירה, בן הכנענית - על שעשה מעשה כנען.

במדרש אחר הובאו ג' הדעות אודות זהותו של שאול:

ושאול בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני וכו'. ר' יהודה אומר שעשה כמעשה כנענים. ר' נחמיה אמר שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנענים, ורבנן אמרי נטלה שמעון וקברה בארץ כנען¹³. (ב"ר פ.)

וראה עוד בנושא זה בגיליון פרשת וארא, כיצד חי זמן כה רב, עד מעשה זמרי בן סלוא.

וּבְנֵי יִשְׁשָׁכָר ♦ שמות בני יששכר רומזים על תכונת השבט

(מו, יג) וּבְנֵי יִשְׁשָׁכָר תּוֹלַע וּפְוָה וַיּוֹב וְשִׁמְדוֹן.

מדוע נקראו בני יששכר בשמות אלו?

בת"י מתבאר הדבר:

וּבְנֵי יִשְׁשָׁכָר חֲכִימִין וּמְדֵי הַשְּׁבָנָא, וְשׁוּמְהוֹן תּוֹלַע וּפְוָה וַיּוֹב וְשִׁמְדוֹן.

[ובני יששכר חכמים ובעלי חשבון, ושמותיהם תולע ופוא ויוב ושמרון].

דרכו של ת"י לדרוש משמעויות הנרמזות בשמות של האבות, השבטים ובניהם, ואף כאן הוא רומז למסורת הידועה עוד מהמקרא, **ששבט יששכר הצטיין בחכמה ובינה**, כמו שכתוב (דה"י

13. ולכן נקראת 'כנענית' כי נקברה בארץ כנען, ולפירוש זה אין הביטוי כנענית בא לבטאות פחיתות אלא לציין את העובדה שדינה נקברה בארץ כנען.

א' יב, לג): 'וּמִבְנֵי יִשְׂשַׁכָּר יִדְעֵי בִינָה לְעֵתִים'¹⁴. ובתרגום שם פירש שהיו חכמים לקבוע ראשי שנים וראשי חדשים, ולעבר חודשים ושנים. ולכאור' זה גם כוונת התרגום כאן בתרגומו: 'מרי חושבנא'.

בת"י כאן ישנה משמעות שאף שמות בני יששכר רומזים לענין זה.

ואכן מצינו מדרשים נוספים כיוצא בזה: "תולע - מה תולעת זו אין לה אלא פיה, כך שבט יששכר אין להם אלא הגיון פיהם" (מדרש הגדול). וכן במדרש 'שכל טוב' דרש את השמות בפסוקנו על לימוד התורה:

ובני יששכר תולע - שמתעדן כתולע בתלמוד תורה וכו'. ופיה - שמרחיב פה ומאיר פנים בהלכה. ויוב - שקולו כיבוב בדברי תורה וכו'. ושמרון - ששמרו את התורה כהלכותיה, שנא' 'ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל'.

**וּבְנֵי זְבֻלוֹן • בהסכם יששכר וזבולון האם יששכר מפסיד משהו
משכר לימודו?**

(מו, יד) וּבְנֵי זְבֻלוֹן סָרְדוּ וְאֵילוֹן וַיַּחְלֵאל:

מה משמעות שמו של סרד בן זבולון?

בת"י מתבאר הדבר:

**וּבְנוֹי דְזְבֻלוֹן תַּגְרִין מְדֵי פְרָקְמִטְיָא, מְפָרְנְסִין יַת אַחוּהוֹן בְּנֵי
יִשְׂשַׁכָּר וּמְקַבְּלִין אַגְר בְּוִתְהוֹן וְשׁוּמְהוֹן סָרְדוּ וְאֵילוֹן וַיַּחְלֵאל:**

14. ראה ב"ק יז: "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים... וזוכה לבינה כיששכר, דכתיב, ומבני יששכר יודעי בינה לעתים".

[ובניו של זבולון סוחרים בעלי סחורה, מפרנסים את אחיהם בני יששכר ומקבלים שכר כמוהם, ושמותיהם סרד ואלון ויחלאל]

ת"י מבאר שבני זבולון עסקו בפרקמטיא ופירנסו את אחיהם בני יששכר, ובשכל טוב מבאר כדרכו לעיל שדבר זה נרמז בשמו של 'שרד' שלכך נקרא 'שרד' מלשון בגדי שרד שהם נועדו להיות שימוש לאדם, וזה כמו שבטו של זבולון שהיו משמשים את אחיהם בני יששכר.

הסכם יששכר וזבולון היה קיים כבר בעת שירדו מצרימה

מדברי ת"י אלו למדנו ב' דברים: א. שאמנם בתורה מצאנו שהסכם יששכר וזבולון היה בין השבטים יששכר וזבולון בעת שהלכו במדבר, ועל כך אמר משה בפרשת וזאת הברכה: 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך'. אך כאן מבואר בת"י שההסכם היה מיושם כבר בין בני יששכר וזבולון בשעה שירדו מצרימה.

דבר זה מיישב את התימה על האפשרות שהסכם זה נעשה בין השבטים במדבר, מדוע הוצרכו לערוך הסכם כזה במדבר בעת שממילא יכלו כולם לעסוק בתורה מכיון שלא היו כל דאגות פרנסה. אך להנ"ל מיושב שהסכם זה לא נוצר בין השבטים במדבר, אלא כבר היה לעולמים מימי אבותיהם.

וראה ב'אילת השחר' (פרשת וזאת הברכה), שעסק בשאלה זו והוכיח כנ"ל מהזוה"ק שהסכם יששכר וזבולון היה גם בין יששכר וזבולון בני יעקב עצמם.

ג' השיטות האם יששכר נחסר וכמה חלקו של זבולון מכח ההסכם

עוד יש להוכיח מת"י אודות השאלה הגדולה האם יששכר מגרע משכרו במה שמשותף עם זבולון. דהנה יש בזה ג' שיטות:

א. בש"ך (ע"ד הרמ"א יו"ד ריש סימן רמו) כותב שאופן החלוקה הוא שיחלקו השכר לאמצע - כלומר שהשכר של שניהם מתחלק בשווה. ויששכר יקבל חצי מהרווחים של זבולון, וזבולון מקבל חצי משכר הלימוד, כלומר ששכר הלימוד מתמעט מיששכר. וכן דעת הבית יוסף (תשובת אבקת רוכל סי' ב'). וכן ב'משך חכמה' (פרשת ויחי מט, טו) נקט דחלקו של יששכר מתמעט, ופירש הכתוב: "ויהי למס עובד" דיששכר משלם מס לזבולון מתורתו. וראה באגרות משה (יו"ד ח"ד סי' ל"ז) שהאריך להוכיח כדעה זו.

מאיך ידועה שיטת האוה"ח (פרשת כי תשא) שאין יששכר גורע מאומה משכרו ושניהם

מקבלים שכרם משלם¹⁵. וכ"כ ההפלאה (פתיחה למס' כתובות אות מ"ג). [ובדרך דרש פירש את מאמר התנא באבות (פ"ה, מ"ז): "שלי שלך ושליך שלי - עם הארץ", על הסכם יששכר זבולון, דאם הזבולון חושב דכשם שהוא נותן לת"ח את שלו וממעט מנכסיו, כך "שליך שלי" וחלקו של ת"ח מתמעט, כנגדו הרי זה ע"ה], והמשיל משל לנר שמדליקין ממנו נר נוסף דאין אורו של הראשון מתמעט.

וישנה דעה שלישית והיא דעת החיד"א (חומת אנך - וזאת הברכה ועוד אחרונים) **שיששכר אינו גורע כלום מחלקו אך זבולון אינו מקבל שכר השווה ליששכר**, אלא רק מחצית השכר.

והנה ממה שכתב ת"י **שבני זבולון מקבלים שכר כבני יששכר**, למדנו ששכרם של בני יששכר אינו מתחסר, ואף שכרם של בני זבולון אינו רק מחצה אלא 'שקל הקודש כפול הוא' וכשיטת האוה"ח וההפלאה הנ"ל.

אמנם ראה בפלא יועץ (ערך חיזוק) שכתב שמבחינה אחרת ישנו הפסד ליששכר בהסכם זה, והוא **שמאבד את מעלת הלומד שלא ע"מ לקבל פרס והביא מהזוה"ק ומאפוסקים שהלומד ע"מ לקבל פרס אינו מקיים מצוות והגית, ולכן עצתו לת"ח שיקח מעות רק בתורת דורון או צדקה עיי"ש**.

אמנם במעשה רב (אות לד) מובא הוראת הגר"א שלמרות שיחסר שכרו של יששכר מחמת שלמד ע"מ לקבל פרס, מ"מ יעשה רצון הבורא בשביל שיוכל ללמוד יום שלם:

*שאלתיו עוד על קבלת פרס מלימודי לחלק כיששכר וזבולון, או שנראה שלומד על מנת לקבל פרס, והשיב: אם עינו צרה ליתן לאחר חלק מלימודו הוא מראה בעצמו שרוצה ליקח כל השכר לעצמו ולמעט רצון הבורא ית"ש כדי לעשות רק רצונו. אבל צריך שיהיה רק רצונו לעשות רצון הבורא ומינה יתקלס עילאה. ואם מקבל פרס מאחר ובעבור זה יוכל ללמוד כל היום אם כן יעשה רצון הבורא יום שלם, אבל אם לא יקבל פרס ויצטרך לעסוק במשא ומתן אם כן לא יעשה רצון הבורא רק מקצת היום.*¹⁶

15. מאידך סתר האוה"ח דברים אלו בספרו 'חפץ ה'" (ברכות ה.) עיין בשיעורי 'מנחת אשר' פרשת ויחי מה שביאר בזה.

16. וכעיי"ז כתב הפלא יועץ שם: "אך אמנם אם אינו מוצא להתפרנס באפן אחר ואם אין קמח אין תורה וסופה בטלה וגורת עון (אבות ג יז) ראוי לו לקבל, לא בלבד כשנותן חצי חלקו לעולם הבא אלא אפלו אם יצטרך לתן כל חלקו, אמור יאמר העבד הנאמן, אהבתי את אדוני, ויפה לי שעה אחת של תורה ומעשים טובים בעולם הזה בישוב כדי שאוכל לעבד עבודה שלמה כדת מה לעשות מכל חיי העולם הבא, ומה חשוב בעיני כל העולם הבא נגד כל דהוא שאוכל לעשות יותר נחת רוח ליוצרי, ודורשי ה' לא יחסרו כל טו".

וְשֵׁרַח אַחֲתָם ♦ שֵׁרַח הַנְּכֹדָה הַיְחִידָה שֶׁזָכְתָה לְהִימָנוֹת בַּמִּנִּין

השבטים, מה היה זכותה?

(מו, יז) וּבְנֵי אֲשֶׁר ... וְשֵׁרַח אַחֲתָם וְגו'.

צריך להבין במה זכתה שרח שנזכרה במנין השבטים, מה שלא זכתה אף אישה (מלבד דינה). וכן במנין בני ישראל שבפרשת פנחס (במדבר כו, מז) היא נזכרת, מדוע?

ואכן ענינים רבים נזכרו בחז"ל בשבחה של שרח בת אשר, ומקצתם הובאו בדברי ת"י:

וְשֵׁרַח אַחֲתֵהוּן, דְּאֲדַבְּרַת כַּד הָיָא קַיְמָא לְגַנְגִּיתָא עַל דְּבִשְׁדַּת
לְיַעֲקֹב דְּיוֹסֵף קַיִם, הִיא שׁוֹיֵבַת לְיִתְבֵּי אֲבָל מִן דִּין קְטוּל בְּיוֹמֵי
יִוָּאב.

[ושרח אחותם, שהזבלה בחייה לגן עדן, על שבשדה ליעקב שיוסף חי,
והיא שהצילה את יושבי אבל מדין מיתה בימי יואב].

ראשית ת"י מונה שהיא נכנסה בחיים לגן עדן, וכן מובא בילקוט שמעוני (יחזקאל, רמז שסז) ובמסכת דרך ארץ זוטא (פרק א) ששרח נמנית בין תשעת האנשים שנכנסו חיים לג"ע¹⁷. ות"י תולה זאת בזכות שהיא בישרה ליעקב שיוסף חי¹⁸, ובגין כך זכתה לחיים, מידה כנגד מידה (אהבת יהונתן בשם ספר הישר). אכן האהבת יהונתן העיר שלהלן (מטכא) כתב ת"י שנפתלי הוא שבישר ליעקב, וצ"ע.

עוד כתב ת"י שהיא האשה אשר הצילה את יושבי אָבֶל ממיתה בימי יואב, וכך נמצא בב"ר (צד, ט)¹⁹, ונוסף שם במדרש (לחד פירושא) שהיא אף השלימה את מנין שבעים נפש שירדו למצרים.

17. אמנם עיין בתוס' (ב"ב קכא:): שלדבריו יש מ"ד בגמ' החולק וסובר שלא עלתה בחייה.

18. כן מובא ברש"י (שמואל ב' כ"ט), ונזכר בספר הישר ס" ז.

19. וראה שמואל ב, כ כל מעשה זה בפרטות.

מכל זה נראה ששרח לא הייתה אשה רגילה ונקשרו בה עניני מופת, ומשום כך פרסמה הכתוב, וזה מה שבא ת"י לרמז במה שהוסיף על הפסוק. והדברים מבוארים במדרש קדמון המובא בצרור המור בפרשתנו:

*רבי יוסי אומר שרח בת אשר היתה מבאי מצרים ומבאי הארץ.
ולפי שזכתה ליכנס לארץ ולישב שם שנים רבות מרוב צדקתה קראה
הכתוב אחותם. ובכל מקום היא נמנית עם אחיה כשם שהיה לאחיה
שם בארץ. כך היה לה שם שנכנסה לשם. והיא אותה אשה חכמה
שמסרה לשבע בן בכרי ביד יואב ובסוף נכנסה לחיים בגן עדן.*

תוספת מעניינת על אופן כניסתה של שרח בת אשר לגן עדן בעודה בחייה, איתא בת"י בפרשת פנחס (במדבר כו, מו): ששרח הובלה לגן עדן על ידי ששים רבוא מלאכים. וראה בגליון פרשת פנחס מנין לתרגום יונתן שהונהגה במנין זה של מלאכים לא פחות ולא יותר.

ובני דן חֲשִׁים • האם לדן היה רק בן אחד?

(מו, כג) ובני דן חֲשִׁים.

יש לתמוה שהפסוק פתח ב"ובני" - לשון רבים, ולא הזכיר אלא בן אחד ושמו חושים?

אכן הגמ' (ב"ב קמג:) למדה מכאן - לחד פירושא - שדרך אנשים לכנות בן יחיד כבנים רבים. אמנם האב"ע והחזקוני פירשו באופן אחר, ששני בנים היו לדן, ולכן כתוב "ובני" בלשון רבים, ומת האחד ולא הזכירו הכתוב. אך ת"י מפרש בדרך אחרת:

ובְנוֹי דְדָן זְדִיזִין וְאִמְפוּדִין וְלִית סְכוּם לְמִנְיַיְהוּם.

[ובניו של דן זדיזים וסוחדים²⁰ ואין מספר למנינם].

20. כך פירש בערוך (אמפר).

ת"י מפרש שבאמת בני רבים היו לִדן, ולא מנאם הכתוב לפי שהם רבים מספור, וממילא "חושים" אינו שם אדם אלא תואר, וכדלהלן.

נראה שת"י מפרש את מלת "חושים" בב' דרכים: א. מלשון ריבוי, כדרך שדרשו בגמרא (שם): "שהיו מרובין כחושים של קנה", ופירוש הפסוק הוא - 'ובני דן רבים'. ב. מלשון זריזות ומהירות, ע"ד לשון הכתוב (במדבר לביז) 'וַאֲנַחְנוּ נִחְלָץ חָשִׁים', ופירשו רש"י והאב"ע - מהירים (אהבת יהונתן). ולזה מפרש ת"י שבני דן סוחרים זריזים במלאכתם.

אלא שצ"ב מדוע א"כ לא נמנו בכלל השבעים נפש?

אכן בפירוש הטור מבאר את דרשת חז"ל הנזכרת שבני דן רבים כחושים של קנה, שאכן היה לִדן בן אחד, ולו נולדו בני רבים:

פירוש [כמו קנה] שמלמטה הוא אחד ולמעלה מתפצל לכמה קנים, שמבן אחד שהיה לו - יצאו רבים.

וכן כתב התוס' רי"ד (ב"ב שם):

אין לפרש שהיו בני דן רבים, שהרי למנין נפשות שירדו למצרים אינו נמנה אלא באחד [ואם היו בני רבים, נמצא שהיו יותר משבעים נפש]. אלא בניו של חושים נתרבו כחושים, ועל שם כן נקרא חושים. ומפני שנקרא על שם בניו שנתרבו כתב קרא ובני [כאילו בני דן רבים]²¹.

ולפ"ז מיושב שאכן היה לו רק בן אחד אשר נמנה בכלל השבעים נפש אך נכדים לא נימנו, וזה גם כן כוונת ת"י שאין מספר למנין הנכדים²².

21. אך מהתוס' שם (ב"ב קמג: ד"ה שהיו) משמע שאלו בניו של דן גופו, אלא שנולדו לו אחר שירדו למצרים (ומנין שבעים נפש קאי על זמן הירידה), ונקרא כן על שם העתיד.

22. אכן צ"ע עצם המושג 'אין מספר' הכא, הרי היה להם מספר ואפילו לכל שבט דן המרובה באוכלוסין מכל ישראל היה מנין.

**וַיִּפֹּל עַל צְוֹאֲרָיו וַיִּבְכֶּה עַל צְוֹאֲרָיו • מי נפל על צוארי מי,
ומדוע נתקצרו שנותיו של יוסף?**

(מו, כט) ... וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צְוֹאֲרָיו וַיִּבְכֶּה עַל צְוֹאֲרָיו עוֹד.

מלשון הפסוק לא ברור מי נפל על צואר מי, ומי זה שבכה. האם יוסף על צואר יעקב, או להפך. רש"י נוקט שיוסף נפל, וטעמו לפי שכל הפסוק עוסק ביוסף, כפי שנראה מראשו: 'וַיֵּאָסֶר יוֹסֵף מִרְכַּבְתּוֹ' וגו', וזה אינו מדרך הלשון שיפתח באחד ומיד יעבור אל אחר (מזרחי).

אבל הרמב"ן מפרש שיעקב הוא שנפל על צוארי יוסף:

והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזקן, וכשבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים, לא היה ניכר לאביו וגם אחיו לא הכירוהו, לפיכך הזכיר הכתוב כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו נפל אביו על צוארו ובכה עליו עוד, כאשר יבכה עליו תמיד עד היום הזה כשלא ראהו. ואחר כך אמר אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך (יעו"ש עוד בארוכה).

בת"י מבאר כדרך המובאת ברש"י, אך מוסיף פרט חדש:

**וְקָדַם דְּאִשְׁתְּמַדְעָה אָבִיו, סָגַד לָהּ, וְאֶתְחִיב לְמַהוּי שְׁנוּי קְטִיעֵן
וְתָהָא, וְאֶתְחִמִּי לָהּ וְדָכַן עַל פְּרִיקַת צְוֹדָה, וּבְכָא עַל צְוֹדָה תִּגְבַּע עַל
דְּסָגַד לָהּ.**

הסוגריים העגולות הוכנסו להבנת הענין ואינם מת"י

**[וקודם שהכירו אביו (בשדאה יעקב את יוסף ממרחק, סבר שהוא פרעה), השתחוה לו
(יעקב ליוסף), ונתחייב (משום כך יוסף) שיתקצרו שנותיו, והתחדט על כך (יעקב),
ונראה לו (יוסף), ודכן (יוסף) על פרקי צוארו, ובכה (יוסף) על צוארו ביותר על
ש(יעקב)השתחוה לו].**

לדברי ת"י, בתחילה השתחוה יעקב ליוסף לפני שהכירו, וכמבואר בספר הישר (כאן) שיוסף חבש לראשו כתר של פרעה שנתן לו לכבוד מעמד זה, ומשום כך קודם שראהו יעקב מקרוב סבר שיוסף הוא פרעה והשתחוה לו. ובגלל זה נענש יוסף ונתקצרו ימיו. ובסיבת זאת נפל יוסף על צוארי אביו ובכה.

אמנם יש שהבנו בדברי ת"י הבנה אחרת, ראה הערה²³.

מה שכתב ת"י שבגלל שיעקב השתחוה ליוסף, נתקצרו ימי יוסף - לא נמצא כן במפורש בחז"ל, אבל מצינו בכ"מ שנתקצרו ימיו, ומטעמים שונים. בברכות (נה). מובא:

מפני מה מת יוסף קודם לאחיו²⁴ - מפני שהנהיג עצמו ברבנות.

ובפרקי דר"א (פל"ח) מובא:

ר' ישמעאל אומר, עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף: "עבדך אבינו", ושמע יוסף ושתק ושתיקה כהודאה דמייא, לפיכך נתקצרו מחייו עשרה שנים.

ובמדרש תימני מכת"י (מובא בתו"ש ס" קעו) מובא פירוש נוסף:

מפני מה נתקצרו שנותיו של יוסף? מפני שלא ירד מעל המרכבה. מפני אבא, אלא אמר 'ויפל על צואריו' - מעל המרכבה.

23. ב'קטורת הסמים' פירש באופן הפוך את דברי ת"י, שקודם שהכירו אביו השתחוה יוסף לאביו, ובגלל זה נענש שיתקצרו ימיו, היות וזלזל בכבוד המלוכה, ועבר על דבר החלום שהוא נבואה - שהשמש שהיא יעקב תשתחוה לו. ולכן התחרט ונפל על צואריו של יעקב ובכה על כך עוד (על השתחוה לאביו יעקב).

24. ראה ת"י על שמות ו,א.

רַק אֲדַמַּת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה • יוסף הכיר טובה לכמרי

מצרים

(מז, כב) רַק אֲדַמַּת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֵק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פְּרֵעָה וְאָכְלוּ אֶת חֶקֶם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פְּרֵעָה עַל כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת אֲדַמַּתָּם.

מדוע זכו הכהנים לכבוד הזה מאת יוסף?

מפשטות לשון המקרא משמע שזכו לכך בשל היותם כמרים, וכך הוא 'חק מאת פרעה'.
אולם בת"י מבאר באופ"א:

לְחֹד אֲרַעָא דְכַמְרָנִיא לֹא זָבַן, מִן בְּגַלְל דְחֻמּוֹן לֵה זְכוּתָא בְּזִמְן
דְּבַעָא רְבוּנָה לְמִקְטְלָה וְשִׁיזְבוּהִי מִן דִּין קְטוּל. וּבְרַם אַרוּם חוּלְקָא
אָמַר לְמַתִּיחָא לְהוּם מְלִזָּת פְּרַעָה וְאָכְלוּ יַת חוּלְקָהוֹן דִּיהַב לְהוֹן
פְּרַעָה, בְּגִין כֵּן לֹא זְבִינוּ יַת אֲרַעָהוֹן.

[מלבד אדמת הכמרים לא קנה, בגלל שראו לו זכות בזמן שדצה אדוניו (פוטיפר) להרגו, והצילוהו מדין מוות. גם כי חלק אמר לתת להם מלפני פרעה, ואכלו את חלקם שנתן להם פרעה, בגלל זאת לא מכרו את אדמתם].

ת"י מבאר שישנם ב' טעמים, ומלבד מה שיש חלק שמגיע לכהנים מאת פרעה, יוסף הכיר טובה לכהנים שהצילוהו ממוות וכמבואר בת"י לעיל (לט, כ) שאשת פוטיפר הוכיחה את עלילתה במה שהטילה לובן של ביצה על מיטתה וטענה שהוא מיוסף. ופוטיפר לקח זאת לכמרים אשר בדקו ואמרו שזה לובן של ביצה, ויוסף לא חטא, ולכך לא הרגו אלא שמו בבית האסורים כדי לא להוציא שם רע על בניו.

וכן מובא בשכל טוב (פס' מז):

למה הסכים יוסף עם פרעה לתת בר לכומרים חנם, לפי שהם ראו לו

זכות במעשה אשת פוטיפר²⁵.

ה'פענח רזא' בשם ר"י מאורליאנס, הקשה שלדברי ת"י נמצא שיוסף הוא שרצה להביא הטבה זו לכהנים, ואילו מלישנא דקרא: 'כִּי חָק לְכֹהֲנִים מֵאֵת פְּרָעָה' - משמע שזו תקנה ישנה שתקן פרעה, ותירץ שיוסף הוא שהשתדל אצל פרעה שייטיב עם הכהנים²⁶.

25. מדרש דומה מובא בפירושי בעלי התוס' בפסוקנו, אלא ששם מסופר מעשה זה בשעה שבאו להכתיר את יוסף למשנה לפרעה, קמו עוררים על כך - כיצד ימליכו עליהם מי שחטא באשת אדונו, ואז הוכיחו הכהנים את חפתו.

26. בספר חסידים (מרגליות, סימן רצג) שאל לאיזה צורך נכתב סיפור זה בתורה, וביאר שמכאן למדים שתלמידי חכמים העוסקים בתורה יומם ולילה פטורים ממיסי העיר: "הנה פרעה לכהנים לעובדי אלילים עשה טובה, וכל שכן עבדי ה' שיהיו ישראל מספיקים כל צרכיהם".